

ETELÄ-SAVON MURTEIDEN ÄÄNNEHISTORIA VALMIS

Aila Mielikäinen *Etelä-Savon murteiden äännehistoria II. Vokaalit.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 599. SKS, Helsinki 1994. 255 s. ISBN 951-717-790-9.

Savolaismurteiden äännehistoriallinen tutkimus sai vuonna 1981 odotetun lisän, kun Aila Mielikäisen eteläsavolaismurteiden konsonantistoa käsittelevä väitöskirja ilmestyi. Sydänsavolaismurteethan olivat siihen asti olleet keskeisestä asemastaan huolimatta melko tutkimaton alue. Kun ottaa huomioon, mitä kaikkea muuta Mielikäinen on julkaissut väitöskirjansa jälkeen, voi vain todeta, että hiljattain ilmestynyt vokaalistotutkimus on valmistunut ripeästi.

Etelä-Savon murteiden vokaalistotutkimuksen aineisto on sama kuin äännehistorian konsonanttiosassa. Nauhoitteita tutkimusalueelta ja sen ympäristöstä on kuunneltu noin 330 tuntia, joista tekijän omia äänitteitä on ollut noin sata tuntia. Lisänä ovat olleet tekijän kenttämuistiinpanot Etelä-Savon länsiosista, ja tukea ovat antaneet myös Muoto-opin arkiston, Suomen murteiden sana-arkiston ja Nimitoimiston koelmat, murrenäytejulkaisut sekä vanhat murretutkimukset.

Mielikäinen on perustanut tutkimuksensa spontaaniin puhekieleen. Tästä on se etu, että tulokset ovat mahdollisimman luotettavia ja tarkattavat muodot esiintyvät luontevassa kontekstissaan. Äännehistoriallisessa tutkimuksessa menetelmän haittapuoleksi voi pitää sitä, että sanavartaloiden käsittelyssä ei päästä aukottomuuteen, koska harvoin esiintyvien muotojen tavoittaminen laajastakin aineistosta on sattumanvaraista. Kyselyluetteloilla voitaisiin saada täydellisempää vartalotyypeittäistä tietoa, mutta

toisaalta voidaan epäillä, vastaavatko näin saadut tulokset todellisuutta. Jokainen murteiden muoto-opin kenttäkerääjä tietää, miten työlääm seulonnan takana ovat kyselyoppaat. Vaikka tällaisen hyvämurteisen oppaan lopulta löytäisikin, hän saattaa silti olla epävarma harvoin käytettävien muotojen asusta ja voi tässä tilanteessa tarjota käyviksi useita rinnakkaisia variantteja. Äännehistorian tutkija joutuukin punnitsemaan, kumpi on tärkeämpää, muotoluetteloiden täydellisyys vai aineiston luotettavuus. Mielikäinen on — nähdäkseni aivan oikein — valinnut jälkimmäisen vaihtoehdon.

Etelä-Savon murteet ovat kehityksensä eri vaiheissa saaneet vaikutteita monelta taholta, eniten Kannakselta päin. Alueen pohjois- ja itälaidalla näkyy pohjoissavolainen väri, itäosissa myös Pohjois-Karjalan ja Savonlinnan seudun murteiden vaikutus. Eräissä piirteissä yhtymäkohtia on kaakkoishämäläisiinkin murteisiin. Vaihteluun huolimatta eteläsavolaisia murteita ei voi pitää seka-, siirtymä- tai törmäysmurteistona, koska vieraat vaikutteet ovat varsin myöhäisiä.

Jo konsonantisto-osassa Mielikäinen on poikennut tavanomaisten äännehistorioiden esitysjärjestyksestä: ilmiöitä käsitellään kokonaisuuksina ja niitä on ryhmitelty usein muoto-opillisin perustein. Tätä jäsenystapaa on sovellettu myös vokaalistöön. Monien piirteiden vaikutusyhteydet käyvätkin helpommin havaittaviksi kokonaisuuksiin keskittyvän käsittelytavan ansiosta.

▷

Morfologinen tarkastelu puoltaa monesti paikkaansa siitäkkin syystä, että säännöttömältä näyttävä vaihtelu paljastuu tarkemmassa analyysissä muotoryhmistä riippuvaksi. Mielikäinen puhuu useiden piirteiden kohdalla morfologisesta diffuusiosta ja kuvaa variaatiota mm. implikaatioasteikoin.

Vokaali-ilmiöt Mielikäinen on jakanut 13 päälukuun. Käsittely alkaa vokaalisoinnusta (luku II). Kuten monen muunkin piirteiden kohdalla, siinä eteläsavolaiset murteet osuvat itäisen ja läntisen kannan risteysalueelle. Erityisesti indifferenttien vokaalien *e* ja *i* yhteydessä esiintyy etu- ja takavokaalien vaihtelua (esim. *kesy* ~ *kesu*, *kèittö* ~ *kèittiö*, *lepikko* ~ *lepikkö*). Pronominaaleista *tällainen*, *tämmöinen* tavataan paitsi muotoja *tällainen* ~ *tällä(i)nen*, *tämö(i)nen* ~ *tämmö(i)nen* myös kokonaan takavokaalisia tyyppiä *talla(i)nen*, *tammo(i)nen*. Vanhaa kantaa edustaa diftongillisuus ja vokaalisointuun mukautumattomuus.

Vokaalin kvaliteetin vaihtelutapauksina (luku III) Mielikäinen käsittelee mm. pääpainollisen *yy:n* vaihtelun *yi*-diftongin kanssa. Etelä-Savossa diftongia on vain *pyyhki*-vartalossa (esim. *pyhästii*). Jälkitavuisia vaihtelua ilmenee 3. persoonan omistusliitteessä (-*se^x* ~ -*sa^x*, -*sä^x*) ja mon. 2. persoonan päätteessä (-*tte(n)* ~ -*tta*, -*ttä*). Possessiivisuffiksi -*se^x* on savolaismurteiden eteläosissa ollut ekspanstiivinen piirre, joka on laajentanut aluettaan vielä tällä vuosisadallakin. Eteläsavolaisissa suffikseissa esiintyy myös *o*:llisia variantteja; tällaisia ovat mon. 1. ja 2. persoonan omistusliitteet (-*mme^x* ~ -*mmo^x*, -(*n*)*ne^x* ~ -(*n*)*no^x*) sekä mon. 2. ja 3. persoonan päätteet (*ottoks työ*, *kulkvatto*). Nämä variantit on käsitelty luvussa IV labiaalistumisen yhteydessä (s. 43–45).

e:n labiaalistumistapaukset käydään läpi sanoittain. Useimmiten kyseessä on pääjät- tai kaakkoishämäläinen vaikutus (*pöläte*, *öksyä*, *nöyle*, *äskön* 'äsken'), lukusanavartaloissa *yhö-* ja *yhöksä-* kaakkois-

murteisuus. Rinnalla tavataan myös labiaalistumattomia muotoja. Yleisitämurteinen preesensmuotojen *ee:n* labiaalistuneisuus ulottuu lounaiskolkkaa lukuun ottamatta koko alueelle. Sen sijaan *tulova*-tyyppiset partisiipit ovat ilmeisesti jo koko savolaisalueella väistyviä.

Luvun V pitkän ja lyhyen vokaalin vaihtelutapauksista kiintoisimpia ovat sanat, joiden ensi tavu päättyy *h:hon* (*hihna* ~ *hiihna*). Länsisuomalainen edustus näissä on alkuperäinen lyhytvokaalisuus, itämurteissa vokaali on pidentynyt tavunalkuisen ja tavunloppuisen *h:n* välissä. Myöhemmin muutokseen ovat osallistuneet muutkin sellaiset sanat, joiden ensi tavun lopussa on ollut *h* (esim. *pyhkiä* ~ *pyyhkiä*), ja lisäksi eräiden sanojen ensi tavuun on analogisesti lisätty *h*, mistä on seurannut edeltävän vokaalin kvantiteetinvaihtelua (*saahvi* ~ *sahvi* 'saavi'). Mielikäinen on havainnut, että Etelä-Savon länsiosissa itäinen ja läntinen kanta limittyvät ja vaihtelussa on sanoittaisia eroja. Osa sanoista esiintyy koko alueella pitkävokaalisena, parissakymmenessä on vaihtelua, ja muutamat ovat aina lyhytvokaalisia. Vaihtelusanojen edustuksen Mielikäinen on tarkistanut pitäjittäin ja esittää sen implikaatioasteikkona. Aukkoisuudesta huolimatta kaavio osoittaa selkeästi, että Etelä-Savon itäisissä osissa pitkävokaalisuus on vallitsevaa ja toisaalta Mäntyharjulla ja Pertunmaalla se on valtavarianttina vain kahdessa sanassa. Tällaiseen ilmiöön leksikaalisen diffuusion kuvauskeinot sopivat hyvin.

Pitkien vokaalien diftongiutumisessa (luku VI) on sekä alueellisia että vokaalin asemasta johtuvia eroja. Etelä-Savo sijoittuu diftongiutumisyvyöhykkeen sydänalueelle, ja niinpä ensi tavun alkuperäiset *aa* ja *ää* ovat suurimmassa osassa murreryhmää diftongiutuneet *ua:ksi* ja *iä:ksi*. *oa*, *eä*-asteista diftongiutuminen on enimmäkseen vain murrealueen lounaisosissa. Vaikka

supistamalla syntyneet pääpainolliset pitkät vokaalit ovat yleensä säilyneet (*saaks vuojeks*), tästä on vartaloittaisia poikkeuksia. Laajemminkin savossa diftongiutuminen toteutuu esim. *maata*-verbissä ja sanoissa *saarva* 'saukko' ja *määhnä* 'mäti'. Kaakkoismurteiden ja kaakkoishämäläismurteiden vaikutuksesta myös pronomien *tämä* ja *nämä* pikapuheasut voivat esiintyä diftongillisina länsipitäjien murteissa (*teä ~ tiä, neä ~ niä*). Kauempana sanassa **δ*:n tai **γ*:n kadottua edustus on yleensä *oo, ee* (*suoloo, leipee*); lounaiskolkan murteet ovat vielä diftongivaiheessa (*suoloa, leipeä*). Vaihtelualueella — Mäntyharjulla ja Pertunmaalla — jälkitavujen *ää*, joka on *aa*:ta pientaajuisempi, on useimmiten diftongivaiheessa, kun taas *aa*:ta edustaa jo miltei yksinomaan *oo*.

Etelä-Savon lounaisosissa jälkitavujen *ää*:tä vastaa *ee*:n rinnalla *öö ~ öä: leipöö, heittäö^x ~ leipöö, heittäö^x*. Mallina ovat olleet sellaiset muodot, joissa jälkitavuihin syntynyt *ee* on labiaalistunut (esim. *mä(n)nöö*). Kolmi- ja useampitavuisissa muodoissa *öö* (*enempöö, hämmentöö^x*) on levinnyt laajemmallekin: sydänsavolaismurteiden lisäksi sitä tavataan Pohjois-Karjalassa ja Keski-Suomessa. Tämän analogian Mielikäinen selittää kolmi- ja useampitavuisien verbien pohjalta (*heittelöö, rykäsöö*).

Mielikäinen mainitsee sekä pääpainollisten että jälkitavujen *aa*:n ja *ää*:n diftongiutumattomuutta esiintyvän Etelä-Savon lounaiskulmalla Mäntyharjulla (s. 57, 63; jälkimmäisessä kohtaa lapsus: »luoteiskulmalla»). Diftongiutumattomien muotojen tunnistaminen murteellisiksi on tällaisella alueella ongelmallista, saattaahan satunnainen diftongiutumattomuus olla yleiskielen aiheuttamaa mutta yhtä hyvin murteeseen kuuluvaa.

Diftonginreduktio (luku VII) jakaa Etelä-Savon kolmeen vyöhykkeeseen. Vahvin-

ta reduktio on pohjoislaidalla, missä on voitu edetä jopa monoftongiin (*kaala* 'kaula'), selvästi havaittavaa se on alueen keskiosissa, ja etelämurteista se lähes puuttuu. Reduktiota Mielikäinen on tutkinut yksityiskohtaisemmin kahdesta kangasniemäläisestä ja kahdesta ristiinalaisesta idiolektista. Reduktioindeksit paljastavat paitsi aste-eron murteiden välillä myös diftongien redusoitumisaltiuden: vahvimmin redusoituvat *ai, äi, oi* ja *öi*, heikoimmin *ei, ou* ja *öy*. Monoftongiutua voivat vain sellaiset diftongit, joiden kumpikin jäsen on joko neutraalivokaali tai harmoniavokaali, siis diftongit *ei, au, äy, ou* ja *öy*. Savoä jäljittelevä vierasmurteinen erehtyy usein juuri siinä, että ulottaa monoftongiutumisen *ai*- ja *äi*-diftongeihinkin.

i-loppuisista diftongeista (luku VIII) Mielikäinen esittelee ensin yleisedustuksen ja sen jälkeen tästä poikkeavat muotoryhmät. Alkuperäisten diftongien *i* on tavallisesti painottomassa asemassa heikentynyt ylilyhyeksi tai seuraavan konsonantin liudennukseksi, mutta täydelliset katotapauksetkaan eivät ole harvinaisia. Muotoryhmissä, joissa *i* on vain osana morfeemia (esim. *inen-* ja *isa-*loppuisissa nomineissa), kato on suorastaan valtaedustuksena. *oi*-nominin muodostavat murteen nykykehityksessä kiintoisan ryhmän. Koko savolaisalueella *oi*-vartaloiset nominin ovat joko jo sulautuneet tai vähitellen sulautumassa *o*-nomineihin. Etelä-Savossa jälkiä diftongista on enää alueen pohjoismurteissa, ja yleensä *oi*-vartalaisuus näkyy yks. partitiivista (*tätä mummoja, tyttöjä*). Tämä pätee myös Savonlinnan seudun, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon murteisiin. Mielikäisen mukaan *mummoja*-tyyppinen partitiivi on säilynyt alueella, jolla *o-a*-yhtymä on assimiloitunut (*peltoo*). Sen sijaan suuressa osassa Etelä-Savoä yhtymä on säilynyt (*pelto(v)a*), ja tällä alueella *oi*-nominin ovat siirtyneet *o*-vartaloiden ryhmään. (Sama koskee *oi*-ver-

▷

bejä, s. 92–93.) Tällöin on saatu tavaraken-
teeltaan yhtenäinen taivutus: yks. *pelto(v)a*,
mummo(v)a – mon. *peltoja*, *mummoja* (s.
91 kaaviossa lipsahdus: lopputuloksen koh-
dalla *o*-nominien monikkomuotona on
mummoja, po. *peltoja*). Savolaismurteet
ovat eri tahoilla ratkaisseet *oi*-nominien
sulauttamisen *o*-vartaloihin hiukan eri ta-
voin. Savonlinnan seudun *o–a > uu* -mur-
teissa *oi*-nominin näyttäsivät ensimmäises-
sä vaiheessa säilyttävän *o*-aineksen (*mum-
moo*, *tyttöö*).

Astevaihtelun kautta syntyneissä vokaa-
liyhitymissä (luku IX) eniten varioivat *e*-
loppuiset yhtymät. Yleissavolaisten *mäet ~
mäit* -asujen lisäksi etelämurteissa ovat
mahdollisia myös *määt* ja *miät*. Varianttien
risteilyaluetta ovat Suomenniemi, Ristiina
ja Mäntyharju.

Jälkitavujen *e–a*, *e–ä* ja *o–a*, *ö–ä* -yh-
tymät (luvussa X) tarjoavat Etelä-Savossa
hyvän mahdollisuuden tarkastella murteen
eri kerrostumiin kuuluvien varianttien ke-
hitystä. Alueen itäosissa yhdessä pitäjän-
murteessa voi olla kummastakin yhtymä-
tyypistä jopa kolmea eri edustusta. Vanhinta
kerrostumaa ovat tavunrajaiset *i(j)a*, *i(j)ä*,
o(v)a, *ö(v)ä* -yhtymät. Niiden tilalle on
Pohjois-Savosta päin tulossa assimilaatio-
tyyppi *ee*, *oo*, *öö*. *ee* on herkimmin tarttu-
nut **-eδA*-nomineihin, ja sen yleistymiseen
on vaikuttanut monikkovartalo *korkei-*, joka
on saanut tukea **-eh* ja **-ek* -nomineista
(*venneissä* : *venneessä*). Itäpuolisten naapu-
rimurteiden vaikutus näkyy *ii* ja *u(v)a*, *y(v)ä*
-varianteissa, joista varsinkin jälkimmäinen
on rajoittunut joihinkin lekseemeihin (esim.
putu(v)aa). Assimilaatioedustuksen yleis-
tymisessä on Mielikäisen mukaan kysymys
morfologisesta diffuusiosta: variantti leviää
suffiksista toiseen. Supistumaverbit osoit-
tavat, että vokaalilyhtymän edustus ei ole
sidoksissa painon vaihteluun, vaan sama
variantti esiintyy niin painottomassa kuin
alkuaan sivupainollisessakin asemassa

(*rupi(j)an* : *rupi(j)aa*, *ruppeen* : *ruppee*).
Tässä Etelä-Savon murteet poikkeavat itäi-
sistä, pohjoisista ja eteläisistä naapurimur-
teistaan. Mielikäinen huomauttaa (s. 126–
127), että tavunrajaisten *ia*, *iä* -yhtymien
rinnalla on ilmeisesti 1500–1600-luvulla
ollut säilynyttä *ea*, *eä* -yhtymää, josta on
kehittynyt pohjoissavolainen *ee*. Ainakin
vuosien 1663–64 Savon maantarkastus-
kirjasta tällaisia muotoja löytyykin.

**-eδA*-nominien *ee*:llinen edustus on
muovannut eteläsavolaista nominijärjestel-
mää laajemminkin. Se on nimittäin antanut
analogiamallin myös *-iA*-nominien taivu-
tukseen. Erityisesti monikkomuodoissa *ei*-
diftongia tavataan (*minneitä*, *harteissa* ku-
ten *korkeita* : *korkeissa*), mutta eräissä
nomineissa jopa yksikön nominatiivi on
ee:llinen (*lattee* 'lattia'). Näissä muodois-
sa vaikutus on lähinnä kaakkoismurteista.
ei ~ ee on siirtynyt myös *-iA(i)n*, *-iAs* ja
-iAinen -nomineihin (*kauppeita*, *Turteine*),
ja muutosta on ollut välittämässä itäisille
naapurimurteille ominainen *ii*:llinen kanta.
ea, *eä* ja *ia*, *iä* -yhtymien vaikutuksesta on
merkkejä myös *-io*, *-iö* -nomineissa, vaikka-
kin niukemmin kuin itäpuolella, Savonlin-
nan seudulla (esim. *rauneita*; s. 152).

Sisä- ja loppuheiton (luvut XI–XII)
Mielikäinen on käsitellyt erittäin perus-
teellisesti. Kumpikin ilmiö on Etelä-Savon
murteissa kehittynyt pitkälle. Sisäheitto on
kaakkoista alkuperää, loppuheitossa puo-
lestaan vaikuttavat sekä savolainen *i*:n lop-
puheittotendenssi että kannakselaismurteis-
ta levinyt *a*:n ja *ä*:n loppuheitto. Loppu-
i:n kato on alkuaan ollut foneettisehtoinen
muutos, mutta senkin kehitystä ovat säädel-
leet morfologiset syyt. *s*:n jäljessä *i*:n heit-
tyminen on säännöllisintä, ja yksinomaista
se on jo translatiivissa, yks. 2. persoonan
omistusliitteessä, yks. 3. persoonan imper-
fektissä ja konditionaalissa sekä lukusa-
noissa. Muissa asemissa säilynyt *-i* ja sen
katoedustus vaihtelevat. Alueen keskiosis-

sa loppuheitto on laajentunut koskemaan myös geminaatan jälkeistä asemaa.

Loppuheiton yhteyteen perustellusti kuuluvat muodot, joissa *i* katoaa *loi-*monikkotunnuksen tai mon. 3. persoonan päätteen edeltä imperfektissä ja konditionaalissa tai ennen liitepartikkelia. Mielikäisen mukaan savolaismurteissa voidaan hahmottaa kolme vyöhykettä, joilla *loi-*tunnuksen etinen loppuheitto on eri vaiheissa. Pisimmällä ilmiö on Etelä-Savossa, missä se voi toteutua vartalotyypistä riippumatta (*tuolloita, sokerloita*). Naapurimurteissa loppuheitto koskee useimmiten vain kolmi- ja useampitavuisia vartaloita (*sokerloita*), ja kauempana loppuheittoa ei tällaisissa muodoissa esiinny lainkaan (*tuoliloita, sokeriloita*). Esimerkiksi Pohjois-Karjalan keski- ja eteläosissa loppuheitollisia muotoja tavataan, mutta harvinaisempana edustuksena ja yleensä vain *li, ri* -loppuisista nomineista. Hannele Forsbergin Pohjois-Karjalan murrenäytteitä -teoksessa on seuraavanlaisia esimerkkejä: Kontiolahti *putelloita* (s. 132), *mestarloita* (s. 133); Pyhäselkä *hierulloita* (s. 236); Tohmajärvi *karvalloit* (s. 295), *liäkärloitäkääk* (s. 299), *kuoharloita, liäkärloiks* (s. 308). Tälläkin reuna-alueella kehitys on siis johtamassa *loi-*tunnusta edeltävän loppuheiton yleistymiseen kolmi- ja useampitavuisissa vartaloissa, joissa *i:n* kato ei vaaranna tavujen painosuhteita. (Ilmiön etenemisestä tarkemmin ks. Mielikäinen 1995.)

Sisä- ja loppuheitosta on seurannut verrattain laajalla kaakkoisella alueella sijaispidennystä (luku XIII). Etelä-Savosta ilmiön piiriin kuuluvat eteläiset murteet. Varsinaisen sijaispidennyksen mukana alueelle on kaakkoismurteista levinnyt supistumaverbeihin diftongillinen imperfektityyppi *hakkais*, jonka rinnalla tavataan myös *asuja hakkaas* ja *hakkaś*. Diftongillisuus, kuten sijaispidennyskin, koskee yleensä vain muotoja, joiden ensi tavu on pitkä. Mieli-

käisen mukaan (s. 219) *hakkais-*tyyppiset imperfektit ovat syntyneet sellaisten muotojen mallin mukaan, joissa alkuaan on ollut diftongi (esim. imperf. *halkais*, kond. *antais*). Tämä selitys näyttäisi sopivan erityisen hyvin juuri Etelä-Savon murteisiin, joissa vastaavanlaista vaihtelua esiintyy *-inen-*nomineissa, *-Aise-*verbien imperfektissä ja konditionaalien 3. persoonassa. Lähimmissä itäisissä naapurimurteissa diftongillisuus näissä »mallin antajissa» on harvinaisempaa — esimerkiksi sisäheittoiset *rautaist, punaist* -muodot puuttuvat lähes kokonaan —, mutta *hakkais-*imperfektejä tapaa silti. Kun *hakkais, kerkiis* -imperfektien esiintymisvyöhyke itämurteissa jää *poikais, veljein* -tyyppisten omistusliitteellisten muotojen levikkialueen sisään, tuntuiskin luontevalta selittää nämä kaikki ilmiöt pelkästään alkuperäisen *i-*loppuisen diftongin ja liudennuksen sisältämien muotojen sekaantumisella, josta on seurannut supistumadiftongin veroisen *i-*diftongin synty (Itkonen 1968: 86–88; Lehtinen 1979: 184–185). Esimerkiksi Kesälahden murteessa diftongillisia imperfektejä kuuluu myös *-ne-* ja *-le-*vartaloisista verbeistä (*märkäin* 'märkäni', *vil'jeil* 'viljeli'), ei siis ainoastaan verbeistä, joissa *-i* on heittynyt *s:n* jäljestä.

Švaavokaalien käsittelyssä (luku XIV) Mielikäinen käyttää apuna omia foneettisia mittauksiaan Mikkelin ja Hirvensalmen murteista. Mittaukset osoittavat, että švaaton alue alkaa Mikkelin länsiosista. Ilmiössä on kuitenkin huomattavia yksilöllisiä eroja, ja 1980-luvun sociolingvistisiä tutkimustuloksia voi selittää se, että miesten käyttämä švaa on suhteellisesti pitempi kuin naisten.

Loppukatsauksessaan Mielikäinen toteaa, että Etelä-Savon murteiden vanha, omapohjainen kerrostuma on näkyvissä jokseenkin kaikissa piirteissä. Joissain tapauksissa, kuten *i:n* loppuheitossa, omassa murteessa alkanut muutos on jäänyt kesken-

▷

eräiseksi, ja siitä on aiheutunut vaihtelua. Myöhemmät murrevirtaukset ovat tuoneet kieleen uudennoksia, joista eräät on mukautettu ainoastaan osaan sanastoa tai tiettyyn syntaktiseen tehtävään. Vieraista vaikutteista on kuitenkin voinut syntyä jopa kokonaisia rinnakkaisia järjestelmiä; näin on käynyt mm. omistusliitteille, joista Etelä-Savon murteissa on olemassa kolme eri sarjaa (s. 221), ja eräille sisä- ja loppuheittomuodoille, jotka ovat saaneet rinnalleen sijaispidentymä- tai diftongilliset variantit (*antas ~ antaas ~ antais*).

Äännehistorian kirjoittaminen on vaativa tehtävä. Erityisesti murteisto, jolle on ominaista runsas ja monimuotoinen vaihtelu, on tutkimuskohteena vaikea mutta haasteellinen. Äännehistoriansa keskeisenä tavoitteena Mielikäinen on pitänyt (s. 17) Etelä-Savon murteiden eri-ikäisten ja erilähtöisten aineiden selvittämistä. Nämä kerrostumat hän onkin onnistunut laajasta aineistostaan löytämään. Kielellisten ilmiöiden ikääminen on usein hankalaa, jopa mahdotonta, mutta ainakin osassa piirteitä ehkä jonkinlainen suuntaa antava eri vuosisadoille ajoittaminen olisi ollut mahdollista eräiden historiallisten lähteiden avulla. Tutkimuksessa on käytetty Heikki Ojansuun lähinnä 1500-luvun asiakirjanimistön pohjautuvia artikkeleita sekä Arvo Soinisen Pohjois-Savon asutushistoriassaan julkaisemaa 1500-luvun nimiaineistoa. 1600-luvun kielestä vastaavanlaista aineista olisi saanut esim. vuosien 1663–64 Savon maantarkastuskirjasta, vaikkakin on aina otettava huomioon tällaisten lähteiden merkintätapojen tulkinnanvaraisuus. Samoin monipuolisempi Nimitoimiston koelmien käyttö olisi ollut hyödyksi. Nämä näkökulman laajennukset olisivat epäilemättä aiheuttaneet paljon lisätyötä ja siirtäneet tutkimuksen valmistumista. Perusteellisuudellekin on syytä asettaa rajansa, jos äännehistorioiden kakkososien ylipäätään

halutaan ilmestyvän.

Eteläsavolaismurteiden vokaalistotutkimus on luotettava ja olennaiseen keskittyvä teos. Kuten konsonantisto-osan, tämänkin loppuun on koottu asiahakemisto, jonka avulla yksityiset piirteet löytyvät helposti. Tekijällä on suunnitteilla myös koko äännehistoriaa koskeva sanahakemisto. Vaikka äännehistoria on nyt valmiina, Etelä-Savon murteiden tutkimukset jatkuvat: Aila Mielikäinen lupaa vokaalistonsa johdannossa syventää tarkastelua kokoavilla erillistutkimuksilla. Hänen tarmokkuutensa tuntien tämä tuskin jää pelkäksi lupaukseksi. ■

MARJATTA PALANDER

*Joensuun yliopisto, Suomen kieli,
PL III, 80101 Joensuu*

LÄHTEET

- FORSBERG, HANNELE 1988: Pohjois-Karjalan murrenäytteitä. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Joensuu.
- ITKONEN, TERHO 1968: Itäsuomalaisen liudennuksen fonologinen paradoksi. – SUST 145 s. 76–103.
- LEHTINEN, TAPANI 1979: Itämerensuomen verbien historiallista johto-oppia. Suomen *avajaa, karkajaa* -tyyppiset verbit ja niiden vastineet lähisukukielissä. SUST 169. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- MIELIKÄINEN, AILA 1995: Eräs sisä- ja loppuheiton rajatapaus. – Marjatta Palander (toim.), Murteiden matkassa. Juhlakirja Alpo Räisäsen 60-vuotispäiväksi s. 175–188. *Studia Carelica Humanistica* 6. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, Joensuu.
- Savon maantarkastuskirja vuosilta 1663–64. VA 8642–46.
- SUST = Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia.
- VA = Valtionarkiston kokoelmat. Helsinki.